

DIN ISTORIA VIEȚII MONAHALE ÎN BASARABIA (PRIMA JUMĂTATEA A SEC. AL XIX-LEA)

DOI: doi.org/10.5281/zenodo.3956784

Rezumat

Din istoria vieții monahale în Basarabia (prima jumătatea a sec. al XIX-lea)

În articolul prezentat, autorul, pe baza surselor arhiviste, a reflectat poziția și dezvoltarea comunității monahale din Basarabia în prima jumătate a sec. al XIX-lea. O atenție deosebită este acordată activităților Mitropolitului Chișinăului și Hotinului Gavriil Bănulescu-Bodoni în legătură cu reglementarea situației frăției monahale. Ca exemplu, este publicată o instrucțiune a Înaltpreasfinției sale (1812), conform căreia călugării nu aveau dreptul să părăsească mănăstirile și schiturile fără permis. Pentru aceasta a fost necesară obținerea permisiunii episcopului. Articolul se concentrează asupra compoziției cantitative, sociale și etnice a frăției monahale. Se atrage atenția asupra faptului că nu numai laicii de rând se călugăreau ci și clericii care doreau să-și petreacă ultimele zile departe de viața lumească. De asemenea, autorul concluzionează că, după 1812, compoziția novicilor din mănăstiri a crescut. O atenție deosebită este acordată statutului căminului, care a fost introdus în 1819 pentru a elimina diferențierea socială între frați. De asemenea, autorul publică materiale despre unii stareți ai mănăstirilor care au monitorizat ordinele din sfintele mănăstiri încredințate acestora. Se subliniază că, în perioada indicată, mănăstirile au fost conduse, de regulă, de reprezentanți iluminați ai clerului.

Cuvinte-cheie: mănăstire, biserică, călugări, Gavriil Bănulescu-Bodoni, hram.

Резюме

Из истории монашеской жизни в Бессарабии (первая половина XIX в.)

В представленной статье автор, основываясь на архивных источниках, отразил положение и развитие монашеской общности в Бессарабии в первой половине XIX в. Особое внимание обращено на деятельность митрополита Кишиневского и Хотинского Гавриила Бәнulesку-Бодони в отношении регулирования положения монастырской братии. В качестве примера анализируется инструкция Его Высокопреосвященства (1812), согласно которой монахи не имели права самовольно покидать свои монастыри и скиты. Для этого нужно было получить архиерейское разрешение. На основе материалов и документов, обнаруженных автором в различных архивах, представлены сведения о социальном, этническом и количественном составе монашеской братии в рассматриваемый период. Отмечается тот факт, что постригались в монашество не только простые миряне, но и церковнослужители, которые хотели провести свои последние дни вдали от мирской жизни. Автор также приходит к заключению, что по-

сле 1812 г. состав послушников в монастырях увеличивается. Отдельное внимание в статье уделено общежительскому уставу, который был введен в 1819 г. с тем, чтобы устранить социальную дифференциацию среди братии. Также автор описывает биографии некоторых старцев монастырей, которые следили за порядком во вверенных им святых обителях. Подчеркивается, что в указанный период монастыри возглавляли, как правило, просвещенные представители духовенства.

Ключевые слова: монастырь, монахи, церковь, Г. Бәнulesку-Бодони, устав.

Summary

From the history of monastic life in Bassarabia (first half of the 19th century)

Within the present article, based on archival sources, the author reflected the position and development of the monastic community in Bassarabia in the first half of the 19th century. Particular attention is paid to the work of the Metropolitan of Chisinau and Khotin, Gabriel Banulescu-Bodoni, in relation to the regulatory measures in the monastic fraternity. As an example, an instruction of His Eminence (1812) was published, according to which the monks did not have the right to leave their monasteries without permission. A bishop's permission was needed to obtain this right. The article focuses on the quantitative, social and ethnic composition of the monastic fraternity. Particular attention is drawn to the fact that not only ordinary people were tonsured to monasticism, but also clergymen who wanted to spend the rest of their days away from worldly life. Also, the author comes to the conclusion that after 1812, the composition of novices in the monasteries was increasing. Special attention is given to the hostel statute, which was introduced in 1819 in order to eliminate social differentiation among the brethren. At the same time, the author publishes material about some monasteries' elders, who monitored orders in the holy monasteries entrusted to them. It is highlighted that throughout the indicated period, the monasteries were headed, as a rule, by the enlightened representatives of the clergy.

Key words: monastery, church, monks, Gabriel Banulescu-Bodoni, charter.

Din cele mai vechi timpuri, mănăstirile au fost locuri unde oricare persoană putea să-și găsească liniște, să-și potolească setea sufletească și să afle o poază. Tradițiile vieții monahale și a celei mănăstirești au rădăcini adânci în spațiul pruto-nistean.

În perioada jumătatea a sec. al XIX-lea aceste tradiții s-au adâncit prin susținerea autorităților du-

hovnicești din Chișinău. Un mare rol în acest sens l-a avut mitropolitul Chișinăului și Hotinului (Bănulescu-Bodoni).

Trebuie de menționat că unul dintre aspectele fundamentale ale vieții religioase din Basarabia, asupra căruia și-a concentrat atenția mitropolitul Gavriil ținea de situația comunității monahale, fiind preocupat în special de combaterea fenomenului de vagabondaj. În legătură cu aceasta, la 30 decembrie 1812, el i-a trimis arhimandritului Onisifor, blagocin al mănăstirilor și schiturilor din ținutul Soroca *Instrucția*, în care se avertiza ca mănăstirile și schiturile din ținutul Soroca să nu primească persoane fără adevărâte scrise, în care să fie specificate originea lor socială și scutirea lor de impozite. Despre doritorii de a intra la mănăstire și de a se tunde în monahism se solicita informarea prealabilă a Înaltpreasfinției sale. Diriguitorii mănăstirilor aveau dreptul să elibereze călugărilor din lăcașul lor dovezi (certificate) scrise doar pentru vizitarea unor localități din ținutul Soroca [10, p. 57]. Iar cei care intenționau să viziteze locuri mai îndepărtate, trebuiau să primească bilete de învoire (dovezi scrise) de la Dicasterie. De asemenea, se cerea urmărirea cu strictețe ca monahii să nu treacă dintr-o mănăstire în alta. În același timp, egumenii aveau responsabilitatea „de a avea grijă ca în fiecare mănăstire și schit să fie smerenia și liniștea cuvenite, iar călugării să se îndepărteze de viața cu ispite, să înalțe rugăciuni și să muncească pentru binele comun, al lor și al lăcașului lor, astfel încât pretutindeni să domine frumusețea bisericească și îndatoririle monahale să fie îndeplinite...” [10, p. 57].

Înaltpreasfinției Sale Mitropolitului Gavriil nu-i era pe plac faptul că, după transferarea lui la Chișinău, călugării și maicile au început să vină la el fără niciun fel de trimitere scrisă din partea diriguitorilor lor, iar alții hoinăreau prin Basarabia, fără a avea asupra lor vreun act care să le confirme statutul. Ca urmare a acestei situații, la 25 iunie 1813, Gavriil Bănulescu-Bodoni a emis un ordin, conform căruia călugării și călugărițele erau atribuiți mănăstirilor sau schiturilor lor [2. F. 205, inv. 1, d. 8, f. 2]. Ucazul le interzicea călugărilor să se mute de la o mănăstire la alta, iar diriguitorii au fost lipsiți de dreptul de a da bilete de învoire călugărilor pentru a pleca de la mănăstire. Se admitea excepție doar în cazul în care monahul urma să se îndepărteze de mănăstire la o distanță de „35 de verste și doar pentru cel mai scurt timp” [2. F. 205, inv. 1, d. 8, f. 5]. În momentul eliberării acestor bilete de învoire, diriguitorul mănăstirii sau schitului trebuia să raporteze blagocinului plășii (circumscripției) cine este persoana care iese din incinta mănăstirii, unde, cu ce scop și cât timp va lipsi de la mănăstire.

Pentru ca să poată vizita liber orașele și satele, monahii, la fel, se adresau cu o cerere la Mitropolitul Basarabiei, după care Înaltpreasfinția Sa le oferea rezoluție arhierescă și un bilet (pașaport) de plecare. De exemplu, la 19 februarie 1813, ieromonahul Teodosie, egumen al Schitului Frumoasa, s-a adresat la Gavriil Bănulescu-Bodoni cu cererea de a le permite la doi monahi să părăsească mănăstirea pentru două luni, ca să aibă grijă de animalele mănăstirii „la păscut”. În acest caz a urmat aprobarea [2. F. 205, inv. 1, d. 8, f. 12].

La 21 aprilie a aceluiași an, Mitropolitului Basarabiei i s-a adresat monahul Varnava de la Schitul Dobrușa, județul Soroca. El solicita permisiunea de a părăsi schitul pe 3 săptămâni pentru a aduce înapoi la mănăstire animalele care se aflau la iernat în Valea Schinoasa, ținutul Căușeni [2. F. 205, inv. 1, d. 8, f. 12]. Alte cereri erau legate de activitatea gospodărească a mănăstirilor și schiturilor. Astfel, de exemplu, în iunie 1813, ieromonahul Macarie, diriguitorul Schitului Tabăra, s-a adresat lui Gavriil Bănulescu-Bodoni cu cererea de a i se permite să lipsească, împreună cu 3 monahi, „pentru a cumpăra din locurile basarabene de lângă hotarul de pe Dunăre: pește, sare, funii și alte lucruri necesare pentru schit” [2. F. 205, inv. 1, d. 8, f. 22]. Bilet de învoire pentru achiziționarea sării din olatul Chilia pentru Mănăstirea Saharna a fost cerut de egumenul Paisie. Unii monahi obțineau permisiune ca să plece de la mănăstire pentru a cerși. În august 1813, au avut nevoie de bilet de învoire pentru a se deplasa liber prin Basarabia Anastasia și Mariamia, călugărițe de la Schitul de maici Răciula. Scopul plecării lor era satul Vâlcov de unde intenționau să ceară pește „pentru ziua de 8 septembrie, sărbătoarea hramului” [2. F. 205, inv. 1, d. 8, f. 42].

Cei care încălcau dispozițiile Înaltpreasfinției Sale erau sancționați de autoritățile duhovnicești. De exemplu, pentru că au trecut Prutul în secret, în 1816, și s-au întors fără a trece prin cordonul de carantină, printr-o decizie a Mitropolitului Gavriil, cei doi monahi au fost transferați la Mănăstirea Cosăuți „pentru a fi puși la muncile de jos” [10, p. 160]. În octombrie 1820, unui călugăr de la Mănăstirea Călărășeuca, ce a fugit și a umblat cu băutul, i s-a ordonat, în calitate de canon, ca pe parcursul unei luni, în fiecare zi să facă, în prezența obștii monahale, câte 10 mătânii. Până la corectarea comportamentului, el nu avea voie să poarte potcap. De asemenea, erau pedepsiți egumenii acestor mănăstiri din care au fugit slujitorii bisericii care fuseseră supuși epitimiei. Astfel, la 31 ianuarie 1819, în conformitate cu decizia Dicasteriei, a fost eliberat din funcție starețul Mănăstirii Călărășeuca, egumenul Lazăr, din cauza că „din mănăstirea Călărășeuca întotdeauna fugeau cei supuși epitimiei” [10, p. 176].

Sunt destul de interesante motivele care îi făceau pe mireni să intre la mănăstire. Mulți dintre ei voiau sa-și petreacă ultimele zile din viață într-un așezământ sfânt. În 1831, către Consistoriul duhovnicesc din Chișinău, s-a adresat locuitorul de 77 de ani din orașul Chișinău Vasile Macovei. El spunea că în 1827 a stat la Mănăstirea Curchi. În legătură cu faptul că Macovei „a îndrăgit din toată inima viața monahală... și pentru a-și mântui sufletul” el și-a exprimat dorința de a se tunde în monahism [1. F. 6, inv. 2, d. 828, f. 1]. Din cauza unei boli, Petru Ștefănescu de 28 de ani din localitatea Sănătăuca, județul Iași, în 1832 a cerut de la autoritățile bisericești să fie primit în calitate de novice la Mănăstirea *Nașterea Maicii Domnului* de la Curchi [1. F. 6, inv. 2, d. 826, f. 19]. Este interesant și motivul pentru care un locuitor al orașului Chișinău, Dimitrie Brăileanu, a decis să fie călugăr. În cererea sa din 1832 el spunea că a fost căsătorit de două ori, în 1830 și în 1832, și de fiecare dată soțiile lui au murit, iar el, „văzând aceste lucruri... nestatornicia acestei scurte vieți și neavând copii”, a simțit că vrea să devină călugăr. Ioan Sobolev, de 30 de ani, din satul Gălești, județul Orhei, spunea: „de mic copil am avut o dorință puternică să devin călugăr” [1. F. 6, inv. 2, d. 826, f. 78]. De aceea, cu prima ocazie, el a venit ca novice la Mănăstirea Frumușica (Frumoasa). La mănăstire intrau atât slujitorii bisericii, cât și copiii acestora. De exemplu, în noiembrie 1849, Pavel Lăpușnean de la Schitul Suruceni a intrat în rândul clericilor albi (aceștia sunt clericii care nu au dat jurămintele monahale și cărora li se permite să aibă familie) și a devenit diacon în satul Căinari, județul Bender, însă, din cauza unei boli, el „uneori nu avea nici o bucăică de pâine”, iar în august 1850, el a cerut să fie reprimat la schit. În același an, în mănăstirea Hâncu a intrat diaconul Simion Bălțătescu din satul Orac, județul Cahul, care dorea să-și petreacă zilele ce i-au mai rămas din viață în călugărie [3. F. 628, inv. 1, d. 3, ff. 1, 14].

Și pentru femei au existat motive ca acestea să devină călugărițe. Astfel, în cererea sa trimisă, în 1834, la Consistoriul duhovnicesc din Chișinău, Teodora Țurcanu, originară din satul Braniște, județul Orhei spunea că în urmă cu aproape 10 ani a rămas fără soț și ea scrie: „din cauza văduviei și a lipsei de copii, am simțit o dorință din inimă să-mi petrec ultimele zile din viață în ascultare la mănăstire” [1. F. 6, inv. 2, d. 829, ff. 1-1 v.]. Cererea Teodorei a fost îndeplinită și ea a fost trimisă la Schitul de maici din Răciula. Motive similare a avut și văduva, de 55 de ani, Maria Căruntu din satul Cenac, ținutul Bender.

La intrarea în călugărie se cerea ca persoana respectivă să aibă o reputație impecabilă, să nu fi fost judecată și să nu aibă datorii. De aceea, la cerere trebuia să fie anexată o dovadă a comunității sătești

în care consătenii își exprimă opinia favorabilă cu privire la persoana care dorește să intre în monahie. Într-unul din astfel de documente, datat cu anul 1825, locuitorii satului Sârcova, din ținutul Orhei, o caracterizau pe Dochița Poiană ca fiind o fată care se deosebea prin „purtare cinstită, cumsecade, care nu a avut comportamente rele, suspecte și nu a fost judecată” [1. F. 6, inv. 2, d. 414, f. 6].

Doreau să devină călugărițe și unele reprezentante ale nobilimii din Basarabia. De exemplu, văduva boierului Manolachi Băț, Teodora, care împreună cu nepoata ei, Maria Opincă, de asemenea văduvă, în 1832 au hotărât să se dedice călugăriei la Mănăstirea Tabăra [1. F. 6, inv. 2, d. 826, f. 1v.]. În octombrie 1850 a depus cerere pentru a fi primită în calitate de novice la Schitul Vărzărești Ana Lozan, văduva lui Alexandru Lozan din satul Milești, județul Chișinău. Intenția de a se dedica vieții monahale ea o explica prin dorința de a-și trăi „ultimele zile din viață în singurătate și de a mă îndepărta de deșertăciunile lumești” [3. F. 628, inv. 1, d. 5, f. 20].

Componența monahilor din mănăstirile și schiturile ortodoxe era neomogenă ca vârstă și proveniență etnică. Din lista de 10 novici, alcătuită la 4 octombrie 1812, care urmau să fie tunși în monahism la Schitul Curchi, aflăm că toți veneau din diferite sate ale județului Orhei. De exemplu, Teodor de 62 de ani era originar din satul Vadul, iar Andrei de 21 de ani – din satul Pepeni, Ioan de 70 de ani – din Corjova, Petru de 35 de ani – din Isacova, Lup de 32 de ani – din Morozeni și Ioan de 30 de ani – din Sărăteni [4. F. 733, inv. 1, d. 497, f. 51v.]. Personalul unor mănăstiri din Basarabia era completat și din contul imigranților transdunăreni. De exemplu, în 1830, la mănăstirea Hârjauca, i s-a permis să stea călugărului Petroniu. El a venit în Basarabia de la Mănăstirea Bacikovo din Bulgaria. El a adus cu sine fragmente din moaștele Sfântului Pantelimon și ale Sfintei Parascovia [1. F. 6, inv. 2, d. 426, ff. 1v.-2]. Unii monahi imigrau în Basarabia cu scopul de a reveni în familie. În 1814, pe o corabie, a sosit de la Sfântul Munte Athos monahul Sava, care s-a oprit la feciorul său din localitatea Vâlcov, regiunea Chilia. Cu toate că monahul nu avea asupra sa acte care ar fi dovedit originea sa, ca excepție, autoritățile i-au permis să rămână la Vâlcov, deoarece avea „mai bine de o sută de ani” și era „cam ramolit” [2. F. 205, inv. 1, d. 2057, ff. 57-57 v.].

În mănăstiri și schituri sălășluia un număr divers de călugări. Acest lucru depindea, în mare parte, de situația economică a așezământului, situație care putea să-și permită să întrețină un anumit număr de viețuitori. În 1816, în Eparhia Chișinăului și Hotinului erau 285 de viețuitori în mănăstirile de călugări; în schiturile de călugări – 63 de viețuitori, în schiturile de maici – 261 [2. F. 205, inv. 1, d. 1173, ff. 8v.-11].

Tabelul Numărul viețuitorilor din mănăstirile basarabene (1816)

Mănăstirea	Arhi- mandriți	Egumeni	Ieromo- nahi	Ierodia- coni	Monahi	Total
<i>Adormirea Maicii Domnului – Căpriană</i>	–	–	1	1	9	11
<i>Nașterea Maicii Domnului – Curchi</i>	1	–	11	6	36	54
<i>Adormirea Maicii Domnului – Hârbovăț</i>	1	–	2	2	11	16
<i>Sfântul Nicolae – Saharna</i>	1	1	3	1	16	21
<i>Nașterea Maicii Domnului – Cosăuți</i>	–	1	3	1	7	12
<i>Adormirea Maicii Domnului – Călărășeuca</i>	–	–	4	1	8	14
<i>Sf. Nicolae – Dobrușa</i>	–	–	9	1	63	73
<i>Înălțarea Sfintei Cruci – Japca</i>	–	1	2	–	6	9
<i>Sfânta Treime – Hâncu</i>	–	1	5	–	21	27
<i>Adormirea Maicii Domnului – Hârjauca</i>	–	1	4	1	12	18
<i>Adormirea Maicii Domnului – Horodiște</i>	–	1	2	1	9	13
<i>Adormirea Maicii Domnului – Frumușica</i>	–	1	4	–	12	17
În total	2	8	50	15	210	285

[Sursa: 2. F. 205, inv. 1, d. 1173, f. 8v.-11]

Din tabelul prezentat mai sus se poate observa că la Mănăstirea din Dobrușa viețuiau 73 de persoane, apoi urma Mănăstirea Curchi – cu 54 de persoane, Hâncu – cu 27, Saharna – cu 21, Căpriană – cu 11. Cel mai mic număr de viețuitori erau la Mănăstirea Japca – 9 persoane. Conform surselor de arhivă, deja în următorul an, 1817, frăția monahală doar în Mănăstirea Curchi s-a majorat până la 61 de persoane, iar la Mănăstirea Saharna – până la 22, în timp ce la Căpriană – până la 19. Peste doi ani, în 1819, la Mănăstirea Dobrușa erau deja 80 de viețuitori, la Saharna 24, însă la Curchi numărul acestora s-a redus până la 47 [2. F. 205, inv. 1, d. 1611, ff. 14-16; d. 2865, ff. 19-20].

Destul de mare era numărul de persoane în schiturile de femei. Numai în anul 1816, la Răciula erau 59 de maici, după care urmau Tabăra – 47, Hirova – 45, Calatura – 36, Coșelăuca – 31, Vărzărești – 23 și Rezina – 20. Tot atunci în schiturile de bărbați, pe primul loc după numărul viețuitorilor se situa Mănăstirea Țigănești cu 17 monahi, după care se situa Mănăstirea Condrîța și Mănăstirea Hitici – cu câte 12, Soroca – cu 7, Suruceni și Lomanova – cu câte 3 și Rudi – cu 3 [2. F. 205, inv. 1, d. 1173, ff. 8v.-11]. Conform datelor cu privire la viețuitorii din Schitul *Sfântul Dumitru* din Vărzărești în anul 1820, aflăm că din cele 30 de slujitoare, 18 erau moldovence și 12 ucrainence [2. F. 205, inv. 1, d. 7, ff. 33-40]. În același an, 1820, la Mănăstirea Călărășeuca erau 13 viețuitori. Documentele mărturisesc că slujitorii din comunitatea monahală primeau îmbrăcămintea de la mănăstire, iar slujitorii bisericii, din donațiile pentru biserică. În aceeași perioadă, la Mănăstirea Coșelăuca erau 22 de maici care „se întrețin singure și se hrănesc din lucrul manual” [10, pp. 99-100]. La Mănăstirea Cosăuți erau 9 monahi care erau întreți-

niți din contul mănăstirii. Cu timpul, în schiturile basarabene, numărul viețuitorilor monahali a crescut semnificativ. Astfel, conform informației pentru luna noiembrie 1854, la Schitul Suruceni erau deja: egumeni – 1, ieromonahi – 4, ierodiaconi – 1, monahi – 1, novici – 4, ieromonahi din personalul ne-scriptic – 1, novice care locuia cu pașaport – 1 [3. F. 628, inv. 1, d. 23, f. 4].

Conform documentelor de arhivă, la mănăstirile din Basarabia, viețuitorii proveneau din *diferite pături sociale*, despre acest fapt vorbește elocvent registrul bunurilor rămase de la ei după decesul lor. Astfel, după moartea, în 1827, a ieromonahului Ioanichie au rămas 3 icoane, un molitvelnic (carte de rugăciuni) editat la Iași, o psaltire, o cruce de lemn, simplă, o cruce de bronz în amintirea războiului din 1812 și documentele sale de preoție, un epitrahil, o chilie cu beci, o vie mică, 83 de lei, un cojoc, o pereche de cizme, o foarfecă ciobănească, doi saci pentru presarea strugurilor, o solniță de lemn, un scaun, două recipiente de lemn, două pahare, un păhăruț, 4 furculițe simple, un topor, patru stupi goi, un butoiăș și a. După moartea lui Sebastian a rămas o icoană, un cojoc din blană de oaie, o rasă, un covor, o bucată de pâslă, o cămașă, niște cizme, o covată de argilă și o cană înaltă din lemn, iar după moartea novicei Samoil au rămas 2 rease uzate, o cămașă mică de pânză, 2 cojoace de oaie uzate, o scurteică, o bucată de pâslă veche, 2 perne vechi și o cămașă [10, p. 104]. Toate aceste bunuri, prin ordinul arhiepiscopului Dimitrie, au fost împărțite fraților monahi.

Pentru a elimina diferențierea socială dintre frații monahi, conducerea eparhiilor basarabene introduce în mănăstiri viața de obște. Ordinul Dicasteriei duhovnicești din Chișinău din 3 februarie 1819 stabilea: „1. Să fie ridicate toate registrele cu privire

la averea bisericească și economică aflate în custodia fiecărui stareț de mănăstire și de la fiecare stareț de la schiturile pentru femei și aceste registre să fie aduse la Dicasterie. 2. Să se ceară de la toți stareții și starețele listele nominale cu numărul viețuitorilor monahi (de ambele sexe) și novicilor care se hrănesc la mănăstire și cu numărul celor care se hrănesc pe cont propriu, și, la fel, listele să fie prezentate la Dicasterie. 3. Să devină o regulă ca, din acest moment și în continuare, niciunul dintre stareți și niciuna dintre starețe, atât timp cât se vor afla în funcție de conducere, să nu aibă altă avere decât cea a mănăstirii și să nu se ocupe nici cu creșterea animalelor, nici cu cultivarea pământului, nici cu comerțul, întrucât acest lucru este absolut contrar regulilor vieții monahale” [10, p. 108].

În vederea controlului vieții de obște și a situației economice din mănăstiri, la 7 ianuarie 1821, Mitropolitul Gavriil a instituit funcția de supraveghetor special în mănăstiri și schituri, funcție pe care a ocupat-o arhimandritul Sinesii. În acest sens, el urma să fie ajutat de blagocinul egumen Onisifor și de ieromonahul Arsenie [10, p. 110].

Intrând în funcția de supraveghetor special, cel dintâi lucru pe care l-a făcut arhimandritul Sinesii a fost să solicite listele cu toți monahii și novicii, cu indicarea momentului în care fiecare dintre ei a intrat în viața călugărească, din ce pătură socială provine, vârsta, de către cine a fost tuns în monahism și ce comportament are. Sinesii a dat ordin să fie făcut registrul paracliselor și al bisericilor, precum și a întregii averi mobile („mișcătoare”) și imobile („nemișcătoare”) ale sfințelor așezăminte. Un interes deosebit pentru Sinesii îl prezenta faptul dacă la mănăstiri și schituri exista o trapeză comună și dacă superiorii luau masa împreună cu frații monahi. În afară de aceasta, pe supraveghetorul special îl interesa cine la mănăstiri și biserici administrează banii bisericești și mănăstirești și unde sunt păstrați aceștia, dacă există funcția de econom etc. După decesul Mitropolitului Gavriil, arhiepiscopul Dimitrie îl destituie din funcție pe Sinesii și îl numește pe acesta blagocin al mănăstirilor. În continuare, toate relațiile superiorilor din mănăstiri trebuiau să fie realizate direct cu noul ierarh, care, de altfel, a continuat reformele predecesorului său. Unul dintre primii care a început să aplice principiile vieții de obște a fost arhimandritul Irinei, starețul Mănăstirii Curchi. În anul 1821, acesta a făcut la mănăstire „ordinea convenită și a propus întregii comunități reguli privind amenajarea ei exteroară” [10, p. 113].

Succesorul și adeptul Mitropolitului Gavriil, arhiepiscopul Dimitrie (Sulima) considera că mănăstirile reprezintă un potențial spiritual colosal, de aceea

el a acordat o mare atenție organizării lor. În primul rând, el a pledat pentru întoarcerea călugărilor la viața de obște și în acest scop locuitorii mănăstirii trebuiau să renunțe la dreptul asupra oricărei proprietăți. Urmând acest deziderat, în 1821, Înaltpreasfinția Sa editează o broșură, în care descrie îndatoririle monahilor care viețuiesc după rânduielile vieții de obște. În 1830 acest tip de trai monahal este introdus în toate mănăstirile și schiturile basarabene, exceptând așezămintele de maici [7, p. 8-9; 8, p. 57].

Unul dintre primii care au aplicat reformele mănăstirești a fost ieromonahul Dosoftei, stareț al Mănăstirii Hâncu. La 4 iunie 1823, el, împreună cu obștea monahală, a obținut permisiune de la autoritățile eparhiale, a elaborat o instrucțiune (un îndrumar), în care erau expuse regulile de bază ale vieții monahale [11, p. 264]. În această instrucțiune erau prevăzute atribuțiile diriguitorului („nacialnicului”) mănăstirii, care constau în manifestarea iubirii față de frații monahi: „iubirea face toate minutele vieții fraților monahi folositoare pentru mănăstire prin viața de sfințenie și prin lucrările pline de râvnă” [11, p. 255]. În cazul absenței diriguitorului, mănăstirea trebuia să fie condusă de un sobor constituit din preoți, monahi și novici. Anume soborul trebuia să aibă grijă de respectarea regulamentului vieții de obște, să examineze plângerile frăției monahale, să controleze condica de venituri și cheltuieli.

În mod special erau prevăzute și îndatoririle ieromonahilor, îndatoriri care constau în supravegherea „limbajului fraților”. Ieromonahii acordau o atenție deosebită muncii monahilor. Ei trebuiau să interzică adunarea călugărilor în chilii sau în alte locuri ale mănăstirii, „întrucât acest lucru se face din lipsă de ocupație care generează vorbele goale, minciuna, beția, formularea unor cereri mincinoase și nesupunerea față de autorități” [11, p. 268]. Din partea lor, monahii trebuiau să se supună strict ierarhiei monastice. În cazul existenței vreunei plângeri, călugărul trebuia, mai întâi, să se adreseze la duhovnicul său, iar apoi către sobor. În afară de aceasta, monahii trebuiau să-l iubească pe diriguitorul (nacealnicul) mănăstirii și pe bătrânii din sobor ca pe un tată [11, p. 272].

La 12 noiembrie 1827, arhiepiscopul Dimitrie a emis un ordin în care se arăta că numai diriguitorul mănăstirii este în drept să dispună de averea acesteia, în timp ce bunurile simplilor ieromonahi, ierodiaconi, monahi și novici, după moartea lor, trebuiau să fie predate în haza nouă mănăstirii [10, p. 116].

Reforma în mediul călugărilor de la mănăstiri și schituri a fost introdusă pentru prima dată la mănăstirea Curchi, când, în conformitate cu ordinul Dicasteriei din 7 mai 1829, toți călugării cedau în favoarea

mănăstirii întreaga lor avere și viile. Astfel, mănăstirea a trecut la statutul de așezământ de obște.

Pe cei care nu se supuneau regulamentului stabilit îi aștepta pedeapsa. Astfel, de exemplu, călugărul Nichifor, din cauza acuzațiilor de vânzare pe ascuns a vinului și de eschivare de la spovedanie, a fost mutat de la Mănăstirea Curchi la Mănăstirea Dobrușa, în care era instituită viața de obște. Acolo el urma să fie supravegheat de către stareț, care trebuia să-l facă să înțeleagă cât de păgubos pentru suflet este când călugărul se dedă egoismului și nu este smerit.

Novicii puteau fi alungați din mănăstire pentru totdeauna. Face să menționăm un caz legat de sora novice Luchița de la Schitul *Fântâna Doamnei*. Aceasta, în 1814, a depus o cerere către Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, în care se plângea că Iosaf, egumenul de la Mănăstirea Dobrușa și Agafia, diriguitoarea Schitului *Fântâna Doamnei*, ar fi bătut-o [2. F. 205, inv. 1, d. 522, f. 20]. În acest caz a fost efectuată o cercetare de către egumenul Paisie, blagocinul schiturilor din ținutul Orhei și de către Pavel Romanski, preot blagocin. Cercetarea a arătat că nimeni nu a bătut-o pe Luchița. Mai mult decât atât, aceasta era cunoscută printre călugărițe prin caracterul ei rebel. Concluziile comisiei nu i-au fost pe plac Luchiței și aceasta s-a adresat, în mod repetat, mitropolitului, plângându-se de rele tratamente față de ea din partea blagocinilor. Pe această cerere mitropolitul a scris o rezoluție cu următorul conținut: „pe această femeie, pentru deranjarea falsă, de acum și în continuare, să nu o primească nicio mănăstire și niciun schit” [2. F. 205, inv. 1, d. 522, f. 20v.]. Totodată, acestei femei i s-a interzis să poarte haine negre. Ea a fost transferată la administrația de zemstvâ din Orhei pentru ca autoritățile mirene să o trimită pentru a locui într-un sat din ținut. În 1821, Luchița din nou a ajuns în vizorul autorităților bisericești în legătură cu faptul că ea „hoinărește prin orașul Chișinău în veșminte monahale și se prezintă ca fiind o călugăriță” [2. F. 205, inv. 1, d. 522, f. 21]. În legătură cu aceasta, Consistoriul duhovnicesc din Chișinău s-a adresat guvernului regional al Basarabiei cu cererea de a lua măsuri prin care acestei femei să i se interzică să poarte îmbrăcăminte monahală.

În calitate de *stareți ai mănăstirilor*, de regulă, erau numiți oameni cu experiență, care anterior s-au manifestat în slujirea duhovnicească.

De o mare autoritate în rândul călugărilor se bucura arhimandritul Ioanichie. Până în anul 1809 el a fost călugăr în Lavra *Aleksandru Nevski* de la Iași. Era cunoscut prin aptitudinile sale în domeniul arhitecturii. La construirea reședinței pentru Mitropolitul Gavriil și la restaurarea vechii biserici de la Mănăstirea Căpriana, arhimandritul Ioanichie „a alcătuit

planuri, fațade și a supravegheat corectitudinea executării lucrărilor” [9, p. 145]. În anii 1813–1822, el a lucrat la Seminarul Teologic din Chișinău în calitate de profesor de desen, aritmetică, fizică și matematică. El a fost trezorier al departamentului din Basarabia al Societății biblice din Rusia. Pentru munca depusă la gravarea matritelor pentru citire în limba moldovenească, care urmau să fie folosite de tipografie, a fost decorat cu Ordinul *Sfânta Ana*. Ulterior, el a fost numit asesor la Consistoriul duhovnicesc din Chișinău și, mai întâi, stareț al Mănăstirii Horodiște, iar apoi – al Mănăstirii Hârbovăț. Arhimandritul Casian de la Mănăstirea Japca, în 1854, scria următoarele despre arhimandritul Ioanichie: „Mănăstirea Hârbovăț îi datorează fostului stareț al ei, arhimandritului Ioanichie, care a murit în 1851, aspectul exterior actual destul de bun. Acest bărbat este de neuitat în Eparhia Basarabiei prin serviciul față de Casa arhierescă, de Consistoriu și Seminar, prin cunoștințele sale multilaterale și prin capacitățile practice în domeniul arhitecturii, pomiculturii, în general în domeniul gospodăririi și chiar al medicinei” [9, p. 146]. Tot aici, arhimandritul Casian mai scria: „Pe parcursul celor 23 de ani de stăreție la Mănăstirea Hârbovăț, el a îmbunătățit partea gospodărească a acesteia, a renovat biserica, a construit clădiri de piatră pentru spații destinate starețului și călugărilor, a mărit livada, sădind acolo mai mulți pomi de soiuri bune” [9, p. 146].

Era cunoscut prin erudiția sa și arhimandritul Chiril. El a fost tuns în monahism în 1778, iar în 1793 a fost numit stareț la Mănăstirea Slatina din Principatul Moldovei. În perioada exarhatului moldo-valah al Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, arhimandritul Chiril a fost numit stareț la Mitropolia Moldovei, iar apoi și asesor la Consistoriul exarhicesc. În 1808 el a devenit stareț al Mănăstirii Cetățuia, care era închinată Tronului Patriarhal de la Ierusalim. După Tratatul de pace de la București, din 1812, Chiril rămâne în Principatul Moldovei, însă este supus persecuției din cauza atașamentului său față de Rusia. Din această cauză, în 1813, el vine în Basarabia, unde Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni l-a luat la Casa arhierescă [2. F. 205, inv. 1, d. 2865, ff. 3 v.-6].

Egumenul Iliodor (pe numele de mirean Vasile Bokasnski), starețul Mănăstirii Hâncu a fost absolut a Seminarului Teologic din Chișinău. El nu a fost numai profesor și adjunct al inspectorului școlar, dar și preot la biserica *Sfântul Haralambie* din Chișinău, stareț al bisericilor sobornicești din Leova și Cahul, blagocin al județelor Orhei și Leova. În 1849, în baza cererii personale, a fost tuns în monahism și a devenit stareț al Mănăstirii Saharna. În martie

1851, el a primit însărcinarea de a conduce obștea monahală de la Mănăstirea Hâncu [3. F. 628, inv. 1, d. 7, ff. 3 v.-4].

Absolvent al Academiei Teologice din Kiev a fost arhimandritul Irinei (Ivan Nesterovici), starețul Mănăstirii Dobrușa. În anii 1805–1811, el a fost profesor de gramatică a limbii ruse la această academie. Încă în 1805, arhimandritul Irinei a cerut de la Sfântul Sinod permisiunea de a fi tuns în monahism, însă cererea lui nu a fost acceptată, deoarece încă nu avea vârsta corespunzătoare pentru a fi tuns. În calitate de profesor, el, din proprie inițiativă, făcea lecturi duminicale de catehism pentru studenții proveniți din pături sociale inferioare. Un astfel de activism nu putea să treacă neobservat de către conducerea acestei instituții de învățământ și l-au numit intendent al orfelinatlui de pe lângă academie. În februarie 1811, la invitația Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, Irinei a venit la Iași și a fost numit profesor de limbă rusă la un liceu public de aici. Iar în februarie 1813, când la Chișinău a fost deschis Seminarul Teologic, Irinei a fost numit prorector și profesor de istorie și aritmetică în clasa superioară de gramatică, apoi, l-au însărcinat cu predarea poeziei și retoricii, filosofiei. În fiecare duminică, înainte de liturghia pentru elevii din toate clasele, Irinei predă explicarea catehismului și evangheliei în limbile rusă și moldovenească. În noiembrie 1813, Irinei a fost ridicat în rangul de ieromonah, iar în 1815 a devenit egumen, iar în ianuarie 1816 a fost repartizat la Dicasteria exarhicească duhovnicească din Chișinău [2. F. 205, inv. 1, d. 1611, ff. 6v.-7].

O personalitate cunoscută în rândul clerului și al enoriașilor era arhimandritul Nafanail (pe numele de mirean Nicolae Danilevschi). El era moldovean de obârșie, absolvent al Seminarului Teologic din Chișinău (1835). El slujea la Bisericile *Sfântul Gheorghe* și *Sfântul Haralambie* din Chișinău. La mijlocul anilor '30 – începutul anilor '40 ai sec. al XIX-lea, s-a manifestat pe tărâmul pedagogic în calitate de profesor de limbă greacă și latină la Liceul teologic din Chișinău, de profesor la Seminarul Teologic din Chișinău, a predat legea lui Dumnezeu la Gimnaziul din Chișinău și la Pensionul model pentru fete din Chișinău. Danilevschi reprezenta Consistoriul duhovnicesc din Chișinău la Judecătoria districtuală Chișinău-Orhei, unde participa la examinarea cauzelor privind clericii și averea bisericilor sau mănăstirilor [5. F. 1269, inv. 1, d. 1, ff. 3v.-6].

Starețul Mănăstirii *Sfântul Gheorghe* de la Suruceni, egumenul Nichifor, era absolvent al Seminarului Teologic din orașul Orlov și al Academiei Teologice din Kiev (1847). După transferul său la Chișinău, Nichifor a predat limbile greacă și latină la

mai multe instituții de învățământ din oraș [3. F. 628, inv. 1, d. 7, ff. 26v.-27].

Din pleiada clerului cu studii, trebuie să o evidențiem pe Agafia (Maranciuc), soră novice la Mănăstirea Cușelăuca. Ea s-a născut în 1819, în satul Păsățel, raionul Balta, Ucraina. De copilă, ea avea o dizabilitate locomotorie. Conform unei legende, în 1831, în fața ei ar fi apărut Maica Domnului și ar fi binecuvântat-o să intre la cea mai săracă mănăstire din Basarabia. La vârsta de 12 ani, părinții au adus-o la această mănăstire. Aici ea a căpătat harul de a izbăvi oamenii de boli prin rugăciunile sale. Ea a murit în 1873 la aceeași mănăstire [6, p. 289]. În 2016, Sfântul Sinod al Bisericii ortodoxe ruse a adoptat o decizie istorică pentru Biserica ortodoxă din Moldova, și anume: să fie canonizată sora novice Agafia ca sfântă locală, cu titlul *Fericita Agafia*.

Așa dar în prima jumătate a sec. al XIX-lea viața monahală în Basarabia a trecut reforme generate de către mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni și succesorii lui. În mare parte reușitele în aceasta perioadă se datoriază și prin faptul că aici stareți erau numiți oameni iluminați, care aveau studii superioare. Aceasta a adus la faptul că treptat mănăstirile au întărit după sine rolul de centre spirituale și educaționale din Basarabia.

Referințe bibliografice / References

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul 6 (Administrația guberniei Basarabiei).
2. Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul 205 (Dicasteria duhovnicească din Chișinău).
3. Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul 628 (Blagocinul mănăstirilor și schiturilor Consistoriul Duhovnicesc din Chișinău).
4. Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul 733 (Dicasteria Duhovnicească a Exarhatului Moldovei și Valahiei).
5. Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul 1269 (Blagocinul mănăstirilor și schiturilor din gubernia Basarabia, egumenul mănăstirii Hârbovăț, arhimandritul Hariton).
6. Olaru-Cemărtan O. Mănăstirea Cușelăuca. In: Mănăstiri și schituri din Republica Moldova. Chișinău, 2013, pp. 283-290.
7. Puiu V. Monastirile din Basarabia. Chișinău: Tipografia de Editură Națională „Luceafărul”, 1919. 95 p.
8. Scutaru S. Biserica ortodoxă din Basarabia între 1882–1918. Teza de doctor în științe istorie. Chișinău, 2010. 213 p.
9. Халиппа И. Н. Очерк истории народного образования в Бессарабии в первой половине XIX века. In: Труды Бессарабской архивной ученой комиссии. Т. II. Кишинев, 1902, с. 119-180 / Halippa I. N. Oчерк istorii narodnogo obrazovaniya v Bessarabii v pervoj polovine XIX veka. In: Trudy Bessarabskoj

- arhivnoj uchenoj komissii. T. II. Kishinev, 1902, s. 119-180.
10. Чудецкий П. Из монастырских документов. In: Кишиневские епархиальные ведомости, 1882, № 2, с. 87-117; № 3, с. 156-182. / Шудецкий П. Iz monastyrskih dokumentov. In: Kishinevskie eparhial'nye vedomosti. 1882, nr. 2, s. 87-117; nr. 3, s. 156-182.
11. Щеглов Д. В. Материалы для истории Гинкульского монастыря. In: Кишиневские епархиальные ведомости, 1900, № 10, с. 260-272. / Shcheglov D. V. Materialy dlya istorii Ginkul'skogo monastyrya. In: Kishinevskie eparhial'nye vedomosti, 1900, nr. 10, s. 260-272.
- Marin Șalari** (Chișinău, Republica Moldova). Doctorand, Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”.
- Марин Шаларь** (Кишинев, Республика Молдова). Докторант, Государственный университет им. Димитрия Кантемира.
- Marin Șalari** (Chisinau, Republic of Moldova). PhD student, „Dimitrie Cantemir” State University.
- E-mail:** siluan77@mail.ru.
- ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-1376-4440>